

Божидар Језерник (Словенија)**ЦРВЕНОТО И ЦРНОТО**

Апстракт: Црвената и црната боја, кои се користат во многу календари за да се направи разлика меѓу поединечните денови, помагаат во организирањето на животот на одредено општество. Типографските алатки што се користат за да се потенцираат деновите со голема важност се инструмент што ги претвора историските настани и личности во симболи на нацијата, и ним членовите на нацијата можат да им се воодушевуваат, од нив можат да учат и, најпосле, за нив исто така можат да се борат. Доминантната идеологија има пресудна улога во изборот на вистинската боја за деновите. Дефинирајќи кои денови треба да се обележат како особено значајни, оние што се на власт не само што дефинираат кои денови се погодни за работа, а кои за одмор, туку тие исто така го присвојуваат минатото и го канонизираат знаењето и значењето на минатото. Радикалните промени во политичките системи по правило внесуваат промени и во симболичкиот систем на одредно општество. Се повлекуваат старите симболи за да им се отвори пат на новите симболи што ќе ја претставуваат новата идеологија и новото политичко водство. Во овој текст ќе ги анализирам интервенциите во симболичкиот свет користејќи ги примерите на два празника воведени во Република Словенија во 1992 година: Денот на реформацијата и Денот на сеќавањето на мртвите. Ако првиот празник, кој своите корени ги има во протестантската религиска традиција, претставува новост во словенечкиот календар, вториот празник, кој припаѓа на католичката традиција, има подолги и поцврсти корени. Во анализата на наративните претстави за минатото се потпирам на моделот предложен од Мареа Тески и Јакоб Климо (Marea Teski and Jacob Climo, *The Labyrinth of Memory. Ethnographic Journeys*, 1995), кој се однесува на конструирањето и реконструирањето на минатото низ репертоарот на сеќавањето. Овој модел е применет од Шерил Натцмер (Cheryl Natzmer 2002: 164) во нејзината анализа за креативните експресији и помирувањето во Чиле по Пиноче.

Клучни зборови: Ден на реформацијата, Ден на сеќавањето на мртвите, колективно сеќавање, борба за интерпретација.

Црвената или црната боја на поединечните денови од календарот помагаат во организирањето на животот на одредено општество. Празничните денови им овозможуваат на луѓето да го изградат својот однос кон минатото и им даваат чувство за историја. Тие се инструмент што ги претвора историските настани и личности во симболи на нацијата, и ним членовите на нацијата можат да им се воодушевуваат, од нив можат да учат и, најпосле, за нив исто така можат да се борат. Доминантната идеологија има пресудна улога во изборот на вистинската боја за деновите. Сепак, преку дефинирањето кои денови треба да се обојат со црвено, оние што се на власт не само што дефинираат кои денови се погодни за работа, а кои за одмор, туку тие исто така го присвојуваат минатото и го канонизираат знаењето и значењето.

Во секое општество неколку групи се натпреваруваат за општествена преминација, и затоа сите општества содржат неколку колективни сеќавања за историски личности и настани. Овие натпреварувачки сеќавања не се нешто статично, туку се во постојан тек, и тој процес води до важни промени во „разумните“ и „неразумните“ материјали. Различните општествени групи и поединци всушност гледаат на минатото на свој начин и во реконструкцијата на приказната тие ги вклучуваат оние „факти“ што ги потврдуваат нивните очекувања и светогледи. Оттука, зачувувањето на наративните претстави за личностите и настаните од минатото е процес на континуирано детерминирање на значајноста на поединечните историски личности и настани, додека идеолошките, политичките, етичките и други перцепции зрачат од внатрешноста на самата приказна, и во таа светлина се интерпретира и евалуира што е сè уште актуелно, а што веќе припаѓа на минатото, што е важно, а што веќе не е важно (Jezernik 1979: 239). Така, сеќавањата поврзани со многу религиски обичаи постојано се реформираат, се менуваат и го поттикнуваат сомнежот.

Радикалните промени во политичкиот систем генерално носат промени и во симболичкиот систем на државата. Старите симболи се отстрануваат, а се претставуваат нови што ќе ја репрезентираат новата идеологија и новата политичка група што ја презела власта. Новите политички елити обично промовираат некаков континуитет со она што се смета за добар, праведен и прогресивен елемент од минатото на нацијата и на него се повикуваат во конструкцијата на новата симболичка структура на државата. На тој начин одредени стари симболи се оживеани во нов контекст и со ново значење (Mach 1993: 106).

Во анализирањето на борбата околу начинот на раскажувањето на минатото во Словенија, се повикувам на моделот предложен од Тески и Климо (Teski and Climo 1995) за конструирањето и реконструирањето на минатото низ репертоарот од сеќавања, применет од Шерил Натцмер

(Cheryl Natzmer) во нејзината анализа на креативните изрази и помирувања во Чиле по Пиноче. Според овој модел, меморијата не е само сеќавање на минатите искуства; тоа е комплексен и континуиран процес на селекција, преговарање и борба околу она што ќе биде запаметено и она што ќе биде заборавено. Процесот вклучува сеќавање и заоравање, менување и реконструирање на нечија перцепција за минатото, така што истовремено ги поддржува потребите на сегашноста и проектира логична иднина. Минатото е конструирано, реконструирањето и постојано реинтерпретирано во светлината на сегашните настани и во светлината на визијата за иднината. Според моделот, минатото за нас е речиси исто толку непознато колку што е и иднината (Natzmer 2002: 164).

Ден на реформацијата

Распаѓањето на Југославија во 1991 година донесе и нова листа на празнични денови во сите нови држави што се појавија на територијата на поранешна Југославија. Некои од нив беа нови и беа поврзани со историските настани што доведоа до формирање на Република Словенија како независна држава (Ден на независноста, Ден на државноста), додека некои добија ново име (Ден на сеќавањето). На крајот на 1991 година, словенечкиот парламент го додаде 31 Октомври како Ден на реформацијата кон другите државни и религиски празници или неработни денови. Заедно со преименувањето на официјално познатиот Ден на мртвите по 1945 година како Ден на сеќавањето на мртвите, граѓаните на Словенија празнуваат последователни денови на крајот на октомври и на почетокот на ноември со претпоставена религиска содржина, при што првиот е протестантски, а вториот е католички празник.¹

Новата нација-држава формирана во 1991 година имаше потреба за своја сопствена приказна за континуитет врз чија основа ќе може да го гради својот легитимитет како нација-држава. Не изненадува тоа што тогашната владејачка елита се наврати на периодот на реформацијата, која на Словенците им ја донесе нивната прва книга и литературниот јазик и, истовремено, првото значајно споменување на концептот „Словенец“. Сепак, наскоро стана јасно дека има нешто повеќе во овој избор отколку што може да изгледа на прв поглед.

¹ Според податоците на Бирото за статистика на РС, во пописот од 2002 година, 0,8 проценти од популацијата се декларирале како евангелисти и 0,1 процент од популацијата се декларирале како припадници на други протестантски деноминации. Мнозинството живее на крајниот североисток од земјата и е организирано во 13 парохии. Во истиот попис, мнозинството од популацијата, 57,8 проценти, се декларирале како католици.

Доколку одредени идеи и истории треба да бидат долготрајни, идеалите на официјалното сеќавање генерално мора да бидат поддржани низ церемонии и комеморации (Shackel 2001: 660). Првата прослава на Денот на реформацијата се одржа во 1992 година во евангелистичката црква во Пуцонце, центар на најголемата евангелистичка парохија во Словенија. Говорниците еден по друг потенцираа дека реформацијата исто така заслужува ваков празник. Постариот свештеник на евангелистичката црква, Лудвик Новак, се повика на Мартин Лутер и на неговите тези, кои ги прикачил на вратата од црквата во Витенберг, и на понатамошниот развој на реформацијата и протестантизмот, кои ја приближиле верата до обичниот човек и истовремено ја поттикнале појавата на литературните јазици и создавањето на националните култури. Словенечкиот лингвист Франце Задравец подетално се занимавал со протестантските писатели од Прекумурје, за кои рекол дека „нивното пишување им помогнало на генерации по нив во зачувувањето на чувството за нација и буђењето на книжевната активност дури и кај прекумурските католици“. Според тоа, тој го изразил своето несогласување со ставовите на некои современи автори во однос на важноста на протестантската религиска литература за словенечкиот културен развој и национално опстојување. Тој потенцира:

„Ако еден писател во 1991 година во својата книга потенцира дека е повреден од фактот што во времето на Трубар значителен број луѓе што држеле до своите ставови биле протерани од Словенија и во истиот дух арогантно зборува дека протестантскиот аспект самиот по себе не е толку вреден, тогаш тоа значи дека дури и денеска некои луѓе не можат да се помират со реалноста според која тие можат да пишуваат книги бидејќи и словенечките протестантски писатели зеле пенкало в рака“.

Тогашниот претседател на Република Словенија, Милан Кучан, исто така го опиша протестантизмот како конститутивен елемент на словенечката нација и јазик и ги нагласи принципите на еднаквост и братство, кои оваа религија и денеска ги зајакнува (Jože Pobič and reporters 1992: 2).

Пред 1992 година словенечките евангелисти прославувале други денови. На пример, на 21 октомври 1981 година во евангелистичката црква во Мурска Собота имаше служба за прославување на 200-годишнината на документот за толерантноста издаден од австрискиот император Јозеф II на 13 октомври 1781 година. Со него овој монарх им гарантирал на евангелистите слобода во религискиот, културниот и националниот развој и во изведувањето на религиските активности. За време на религиската служба (во 1981 година), евангелистите му се заблагодарија на Бога за патеката постигната „од толерантност до

комплетна еднаквост со другите религии во нашето самоуправувачко социјалистичко општествено уредување“ (Anon. 1981a: 3).²

Првото споменување на прославата на Денот на реформацијата датира од 1989 година во *Evangelički list*. Анонимен автор тогаш напиша дека прославата се одржала „тивко и незабележително“ на 1 ноември. Прославата имала експлицитно религиско, но исто така и политичко значење, бидејќи евангелистичките парохии добиле редовен словенечки свештеник што се случува „за прв пат по реформацијата“ (и противреформацијата) или по „втората забрана за организиран евангелизам по 1945 година“ (Anon. 1989: 2).

Од 1992 година, централната прослава на Денот на реформацијата се одржуваше во Љубљана, а не во источниот дел на земјата каде што живеат членовите на словенечката евангелистичка заедница. Во однос на содржината, тие спроведуваа сличен модел: кратка културна програма и говори на водечки политички фигури. Акцентот на националната прослава генерално е ставен на културната и националната важност на реформацијата за словенечката нација. Дури и протестантските автори експлицитно ја нагласуваат важноста на празникот врз основа на следново:

„Ние не го празнуваме овој празник заради многуте евангелисти во Словенија, туку го празнуваме заради нашиот јазик, култура, нашата националност“ (Škalič 2000: 1).

Нагласувањето на културната улога на празникот што е поврзан со развојот на словенечкиот јазик ја поддржува националната улога на празникот и така комплетно го замаглува неговото религиско значење. Прилозите на протестантските автори исто така сведочат во оваа смисла, бидејќи често се споменува дека сите Словенци можат да се идентификуваат со празникот, а не само евангелистите. Дури и третирањето на дејноста на Мартин Лутер е во врска со неговите културни и духовни активности без да се спомене неговата религиска важност (Škalič 2002: 1; 2004: 1). Ваквото нагласување на Денот на реформацијата предизвика негативни реакции по 1993 година кај авторите од католичкиот неделник *Družina*. Професорот по теологија, Драго Оцвирк, истата година дури тврдеше дека, со воведувањето на овој празник, политичарите имале намера да ги „насочат луѓето едни против други“ бидејќи медиумите го искористија ова празнување „за етикетање и исмевање на католицизмот“. Во отсуството на

² Анонимниот автор го заклучува својот извештај за католичкиот весник *Družina* со следново: „Нашите евангелисти единствено постигнаа вистинска слобода во новото социјалистичко општествено уредување, кое преку конститутивни принципи и закони им гарантираше (како и на другите религии во Словенија) слобода, еднаквост и непопечена активност и проповедање на религијата“ (Anon. 1981b: 3).

религискиот акцент во државното празнување на Денот на реформацијата Оцвирк виде атеизам, а во атеизмот го виде негативното „комунистичко“ наследство бидејќи:

„Сè се сведува на големата желба: колку ќе беше добро за нас ако не постоеја католиците. Токму поради ова, католиците одлучно отфрлаат таква содржина на Денот на реформацијата каква што ни понудија медиумите оваа година“ (Ocvirk 1993: 3).

Бидејќи реформацијата и противреформацијата биле во центарот на идеолошките борби во Словенија уште од 300-годишнината од раѓањето на Примож Трубар во 1886 година (Jezernik 2010), разликите во гледањето на минатото, кои произлегоа од прославувањето на Денот на реформацијата, набрзо станаа слика за конфликтот околу вистинското интерпретирање на историјата. Малку подоцна Денот на реформацијата во *Družina* дури беше претставен како „празник на револтот против католичката црква“, и католичкиот теолог Јухант во 1999 година се сомневаше за вистинитоста на историските факти, не само во однос на Денот на реформацијата туку исто така и во однос на повоениот масакр на домашните опоненти на герилското движење на Југословенското национално ослободување.

„Историските вистини тешко даваат некаква јасна претстава, дури и во рамките на професијата, а уште повеќе во јавноста... Ова не се однесува само на повоениот масакр туку исто така ... на значењето на реформацијата и на католичкото враќање во Словенија“ (Juhant 1999: 3).

Денот на реформацијата како нов празничен ден така станува знак за големата идеолошка конфронтација чија главна порака е дека позициите на спротивставените страни меѓусебно се исклучуваат и дека ниту една од страните не е подготвена за компромис. Давид Ловентал вели дека во откривањето, коригирањето, елаборирањето, измислувањето и прославувањето на своите истории натпреварувачките групи во едно општество се борат за валидирање на своите актуелни цели (Lowenthal 1996: 302). Католичките автори исто така се обидуваат да фрлат сомнеж и на времето избрано за празнувањето, еден ден пред 1 ноември (Денот на сите светци). Така, за моралниот теолог Иван Штухец, 31 октомври како датум за празникот е „несреќно избран датум“ бидејќи луѓето во најголем дел се фокусирани на посетување на гробовите. Според Штухец постои карактеристичен недостиг на религиска важност во овој празник, и тој ја гледа неговата политичка обоеност особено во тоа што на комеморативните церемонии можат да се видат многу „лица на политичари, кои инаку неволно се занимаваат со религиски прашања“ (Štuhec 1997a: 27).

Приказни од минатото

Натцмер вели дека раскажувањето на приказната за минатото на нацијата е високополитичка активност, која ги вклучува борбите околу тоа чија приказна ќе биде запаметена и зачувана, а чии сеќавања ќе бидат репресираны или заборавени. Според неа, борбата околу сеќавањето е особено интензивна во општествата во кои минатото е многу спротивставено:

„Сопственоста на сеќавањето е прашање на моќ. Поединците и групите се борат околу тоа кој го има правото да го репрезентира минатото и чии сеќавања ќе бидат институционализирани. Креативните експресији претставуваат арена каде што се случува таа борба и каде што таа може да биде набљудувана. Низ приказните што ги раскажуваат луѓето, низ претставите што тие ги создаваат, низ општествените драми што ги играат и институциите што ги прифаќаат или ги отфрлаат, настаните од минатото се интерпретирани и трансформирани во општествена реалност. На сеќавањата им се дава физичка суштина и тие стануваат историја“ (Natzmer 2002: 171).

Во врска со Денот на реформацијата, авторите во *Družina* изразуваат несогласување со верзијата на историјата што е селективно избрана од лево ориентираните политичари и во која не може да се види местото на католичката религија и католичката црква. Овие верзии на историјата им припишуваат културна и национална важност на реформаторите и на самото движење, со Примож Трубар како икона на чело на движењето. По 1992 година неделникот *Družina* издаде низа текстови во кои католичките автори се обидуваат да ја претстават другата страна на паричката и ја нагласуваат улогата на католичката црква во зачувувањето и развојот на словенечкиот јазик, култура и, генерално, на нацијата. Како што напиша Драго Оцвирк, словенечките реформисти биле „описменувани, образовани и обучувани од римската црква“ и работата што тие ја започнале била „продолжена од католиците не само во јазикот туку во сите полиња од животот“ (Ocvirk 1993: 3). Според него католичката црква и денеска сè уште има национална важност, која инаку му се припишува на Примож Трубар и генерално на реформацијата бидејќи:

„Денеска црквата е тесно поврзана со нацијата како поддржувач, иницијатор и заштитник на нејзините интереси и аспирации... Исто така црквата одиграла улога во независноста и националната афирмација на Словенија“ (Ocvirk 1993: 3).

Длабоката разлика во перципирањето на историската улога на реформацијата и нејзиниот главен претставник, пасторот Примож Трубар, од една страна, и противреформацијата и нејзиниот главен

претставник, бискупот Томаж Хрен, од друга страна, најцелосно е претставена на прославувањето во 2007 година во времето на десничарската влада. Тогашните власти на централната државна прослава му дадоа предност на „противреформаторот Томаж Хрен“, а не се спомена Примож Трубар или Јуриј Далматин, авторот на првиот словенечки превод на Библијата, или Адам Бохорич, авторот на првата граматика на словенечкиот јазик (Vogel 2007: 5)³.

Појавувањето на бискупот Хрен на прославата на Денот на реформацијата во 2007 година беше потврдено пред прославата од страна на тогашниот претседател на координацискиот комитет за државно прославување, Александар Зорн. Од неговото излагање може да се заклучи дека станува збор за разгледувана одлука. Во неговата книга од 1999 година Зорн пишува:

„Промената на општеството, на државата и на политиката претставува промена на минатото. Разумната општествена, државна и политичка сегашност на тој начин го објаснува минатото во согласност со сопствените реални убедувања. Ваквите убедувања се актуелните врвови во историјата. Комунистичката партија го направи тоа кога дојде до моќта и го подреди целото историско минато на сопствените идеолошки убедувања. Така, новите власти денеска мора да гледаат одново на историјата со цел да ја коригираат во согласност со нивните демократски убедувања за многубројните слоеви и да ги пренапишат празните места на нејзината мапа, кои биле премолчени или фалсификувани. Помеѓу комунистичките и денешните граѓански корекции на историјата секако дека нема морална еднаквост бидејќи радикалната корупција на историјата е откритие на комунизмот“ (Zorn 1999: 289–290).

Централната прослава на Денот на реформацијата во 2007 година така претставуваше една експлицитна полемика против либералната перцепција од преминот на 19 кон 20 век, која го сметаше пасторот

---

³ Авторот на извештајот за прославата на главниот словенечки дневен весник *Delo* се прашува: „Дали е ова ’но‘ исказано гласно, што често се читаше во рамките на празните разговори за значењето на Трубар за Словенците, кои со него станаа ... нација, а на главната прослава дури не заслужи никакво признание? Дали е навистина потребно да се порекнува или барем да се замолчува опозицијата со цел да се валидира сопствениот светоглед? Дали навистина е за осуда тоа што во 1596 година книгите на Трубар биле во индексот на Ватикан како забранети книги за католиците, кои толку многу го посакувале уништувањето, така што неговите книги *Chatechismus*, *Abecedarium* и *Cerkovna ordnunga* биле зачувани како единствени копии? И ниту една од нив во Словенија?“ (Vogel 2007: 5).

Трубар за слободен мислител и национален херој (Jezernik 2010). Или, како што вели Зорн во одговор на едно новинарско прашање:

„Бискупот Хрен исто така се појавува. Бискупот Хрен има двојна улога. Од училишната настава е познато дека тој палел книги, но истовремено тој добро го искористил она што го направиле протестантите. Тој го искористил нивниот јазик и нивните преводи. Тој има двојна улога, и така стојат работите. Би било многу тешко да се создаде каква било културна борба од овие два правци на христијанството: евангелизмот и католицизмот. Примож Трубар не напиша единствена химна. Тој не беше бунтовник против црквата како таква, туку против одредени форми на црквата. Да се направи каква било приказна за борба од ова и на неа да се закачи современата идеологија е бесмислено и непрактично“ (Koren 2007: 3).

Евангелистичкиот пастор Гез Ернш изрази резерва во врска со таквата поделба на улоги во прославата посветена на Денот на реформацијата. Според него, вклучувањето на бискупот Хрен не било „многу промислено“ бидејќи тој играл важна улога во противреформацијата и горел словенечки книги. Пасторот Ернш исто така изрази мислење дека државните празнувања не треба да предизвикуваат поделба меѓу Словенците (Blažič 2007: 46; Koren 2007: 3). Некои други претставници на евангелистичката заедница по прославата се прашуваа во врска со следново:

„Без разлика дали тоа беше прослава на реформацијата или на противреформацијата, некои дури ја окарактеризираа таа прослава како рехабилитација на бискупот Хрен. Денот на реформацијата преку кој го одбележуваме 31 октомври 1517 година, кога Мартин Лутер закачил 95 тези на вратата од црквата во Витенберг, кои пак се однесуваат на обновувањето на Црквата и на тој начин го насочија вниманието кон нејзините кризи, главно беше персонализиран во Словенија преку Примож Трубар, кој во 1550 година ја напиша првата книга на словенечки јазик, *Katekizem*, и подоцна *Abecednik*. Бискупот од Љубљана, Томаж Хрен, во согласност со тогашната црква и со државната политика на противреформација, ги изгорел словенечките книги во големи количини и на тој начин го обезбедил задушнувањето на протестантизмот. Тој ја зачувал од пламенот само Библијата на Далматин бидејќи тој обезбедил дозвола од Папата за нејзино користење“ (Koren 2007: 3).

Еден од тогашните водечки политичари со либерална провениенција, Павле Гантар, беше значително покритичен кон содржината на настанот. Во неговиот блог од 4 ноември 2007 година тој напиша дека државната прослава онака како што беше организирана таа

година заслужува поинакво име: Ден на противреформацијата (Gantar 2007).

Приврзаниците на конзервативната опција гледаа на настанот наполно различно. На пример, теологот Метод Бенедик во католичкиот неделник *Družina* потенцираше дека Денот на реформацијата не е само религиски празник за протестантите бидејќи во тој случај немаше да има државно прославување. „Сите актери кои помогнаа да се создаде претставата за нација“ мора да заземат место во таквата прослава. Според него, настанот ставен во поширок контекст од оние приклонети кон протестантизмот и оние на спротивната страна јасно го претставува „влијанието и моќта на културната и духовната активност на протестантите“. Од друга страна, настанот го прикажува и бискупот Хрен во вистинската светлина: за него печатењето и ширењето на протестантската литература „на кој било јазик“ претставуваше активност против државата и палењето на таквите книги претставуваше имплементација на рекатолицизирањето на политиката. Тој беше повеќе загрижен за јавната претстава на бискупот Хрен, која требало да биде искривена во голема мерка, отколку што беше загрижен за претставата на пасторот Трубар:

„Дали бискупот Хрен е навистина она што го кажаа некои новинари за него по прославувањето? Каква слика за него создаде, на пример, новинарот Моврин од Поп-телевизија, кој како воведни зборови за него ги презеде тешките обвинувања од неговите опоненти дека тој ’имал инцестуозна врска со својата сестра‘, претставувајќи ги како вистински факти? Првичната намера е повеќе од јасна дисквалификација, која понатаму е потврдена од генералните ’откритија‘ дека тој е оној што ги запалил словенечките книги. И таквата претстава за Хрен не може веќе да биде променета од каков било факт. Дали е тоа вистинската претстава за Томаж Хрен?“ (Benedik 2007: 3).

За Грегор Блажич, авторот на текстот за конзервативниот неделник *Demokracija*, „според неговото разбирање, вклучувањето на бискупот Хрен во државната прослава на Денот на реформацијата беше многу вознемирувачко за претставниците на евангелистичката црква во Словенија“ бидејќи тој беше „на чело на противреформациската комисија, која со воена помош уништи речиси сè што создадоа реформистите и ги протера нив и нивните следбеници или насилно ги врати во католичката црква“. Како и да е, според Блажич бискупот Хрен воопшто немал водечка улога во справувањето со реформацијата, туку „главниот иницијатор на противреформацијата во Словенија бил надвојводата Фердинанд, додека Хрен бил неговиот авторизиран агент на пониско ниво“. Иако огромни товари со книги беа запалени во логорскиот оган на Хрен, Блажич забележува дека пред палењето

бискупот го заштитил првиот словенечки превод на Библијата, дело на протестантот Јуриј Далматин. Тој тогаш го претставува својот став за историјата со еден скок во втората половина на дваесеттиот век:

„Дебатата за тоа колку книги изгорел бискупот Хрен исто така го повлекува прашањето за тоа колкава количина литература изгорела комунистичките власти помеѓу 1945 и 1990 година (на пример, свежо испечатената колекција поезија на Балентич, која беше растоварена во работилницата за производство на хартија во Вевче), но ова речиси никогаш не се споменува. Во врска со празнувањето треба да се спомене на кого му е посветен Денот на реформацијата – дали е тоа прослава во чест на почетокот на словенечката литература или пак на религиската заедница што произлезе од движењето што на Словенците им ја подари првата книга на словенечки јазик. Сите тие бранители на државната секуларност, кои се вознемирени од присуството на католичката црква во јавноста, досега не кажале ни збор за Денот на реформацијата“ (Blažič 2007: 48).

По 2008 година, државната моќ е преземена од левичарската влада. Главните говорници на главната прослава, претседателот на државата, Данило Турк, во 2008 година, и претседателот на парламентот, Павле Гантар, во 2009 година, ги потенцираа позитивните достигнувања на словенечката реформација во културната сфера. Претседателот Турк го претстави периодот на европската реформација и особено улогата на словенечките протестанти во 16 век како „важен извор на инспирација за нас“. Тој нагласи дека објавувањето на првите словенечки книги и преведувањето на целата Библија неотповикливо ја сместија „словенечката нација на мапата на европските нации“ и објасни дека моќната личност на Примож Трубар била во центарот на оваа важна активност. Павле Гантар во својот говор потенцираше дека реформацијата и, со неа, протестантското движење во Словенија оставија траен печат бидејќи беа поставени темелите за културен развој и прогрес на Словенците. Според мислењето на Гантар, може да посакаме протестантизмот да нè допрел и повеќе, вклучувајќи ги и економските, културните и рационалните бази. Тој ја цитираше идејата за поврзување меѓу развојот на модерниот рационален капитализам и протестантската етика.

Реакцијата на *Družina* беше очекувана. Во 2009 година аргентинскиот Словенец Андреј Финк во сличен стил го изрази своето воодушевување од „чудната религиска страст“:

„Овој празник е наменет за да го подигне револтот против римската црква и папата, иако името е различно: празник на словенечкиот јазик или на првите словенечки книги. Но паѓа в очи тоа што некои од владините луѓе се толку запалени за него. Дури и се тврдеше дека реформацијата во Словенија сè уште не е

завршена. Како тогаш со љубоморно чуваната сепарација на црквата и државата, владата сега се стреми за реформација? ... Толку многу зборови за заслугите на Трубар и за првите словенечки книги, а ниту евро поддршка од страна на владата за неодамна објавениот преведен *Katekizem*. Чудна религиска ревност! Само една реформација во Словенија сè уште не е завршена: идеолошката и политичката!“ (Fink 2009: 9).

Денот на мртвите

Актот на Република Словенија од 1991 година за новите празници и неработни денови ги преименува празниците што следуваат по Денот на реформацијата во календарот така што Денот на мртвите стана Ден на сеќавањето на мртвите. Иако големото мнозинство Словенци не го празнуваат Денот на реформацијата, 1 Ноември е важен празник што се споменува на нивните миси. На овој ден луѓето масовно ги посетуваат гробовите на своите роднини, носејќи цвеќе и палејќи свеќи. На 1 ноември Словенија е полна со запалени свеќи, цвеќе и сеќавања на починатите (Anon. 1912: 3). Обичајот е јасна експресија на католичката традиција (Kuret 1970: III, 112). Цела Европа ги прославува своите фестивали на мртвите, а старото паганско верување за враќањето на духовите на починатите подоцна доби христијански концепт и навлезе како чисто популарно верување. Во многу делови од Словенија сè уште се вели дека душите на мртвите седат на гробовите на Денот на сите светци и гледаат кој ги посетува (Kuhač 1990: 12).

Соочувањето со смртта е секогаш целосно индивидуална работа така што во голема мера смртта е она што поделува. Таа го поттикнува хоророт и стравот кај луѓето поради чувството на беспомошност со оглед на тоа што смртта не може да се одбегне на кој било човечки начин. Високата култура и длабоката мудрост се подеднакво немоќни пред неа. Сите добри дела и сите лоши дела, сета љубов и сета перфидност се немоќни пред неа.

„Смрт! Меѓу ковчестите прсти ги стискаш сета култура и сета мудрост, сета грижливост и сета порочност, сета љубов и сета перфидност – и ништо не останува од целата оваа човечка градба освен куп гнили коски и прав...“

Има нешто колосално во култот на мртвите и божествена е помислата дека и кралот и просјакот го имаат истиот последен знак. И подеднакво голема е идејата што нè приближува до смртта, која на празнувањето на Денот на сите светци ни дозволува да комуницираме со мртвите, при што обредите и церемониите создаваат некаква врска помеѓу нас на кои светат солзите господови и оние долу што спијат во вечниот сон, без солзи и без

соништа... И помислата е исто така поучна дека овој празник е бесценет учител. Тоа не може да се порекне. Смртта не нè знае нас како политичари, како моќни достоинственици и гладни пролетери, како членови на оваа или онаа националност и религија – смртта е иста за сите. И сите што размислуваат интелегентно и со чисто срце пред смртта никогаш нема да го напуштат ова за да им испливаат душите во отровната омраза. Смртта нè разделува, но најмногу нè соединува...“ (Anon. 1914: 2–3).

Од друга страна, смртта можеби е најсилниот поврзувачки фактор на човечките општества, која ги соединува немоќните поединци во една моќна заедница:

„Празнувањето на Сите светци е лично и интимно така што на некои места дури и го нарекуваат мал Божик; семејствата на починатите се среќаваат покрај гробовите, си ги стискаат рацете меѓу себе, разговараат малку, нешто што можеби не го направиле долго време. ’Ова е ден на големата средба‘, како што го нарече овој празник Ѓаконот Бенедетич од Солкан“ (jz. 1980: 1).

Во 1870-тите години, во согласност со духот на растечкиот индивидуализам во словенечките градови, исто така се разви еден обичај на посета и на декорирање на гробиштата на 1 ноември. Луѓето масовно одеа на семејните гробови со вештачки или свежи цвеќиња и свеќи кон последното почивалиште на нивните блиски и драги (Original letter 1877a: 2; Anon. 1878: 3; 1893: 1; Cvetinomiški 1911: 174). Поради моќните чувства што ги предизвикува идејата за смртта, новиот обичај во процесот на демократизација на политичкиот живот набрзо стана важна алатка во борбата за срца и умови. Гробовите на „големите луѓе“ и на славните патриоти (Orig. let. 1877b: 3; Anon. 1878: 3) станаа значајни собиралишта на оние што политички размислуваа исто. Во 1870-тите години словенечките академици во Виена оддадоа почит на сеќавањето на Јернеј Копитар на 1 ноември (Orig. let. 1877b: 3).⁴ Колку

⁴ Репортерот од овој настан го претстави дворскиот библиотекар Копитар на следниов начин: „Она што Копитар е за нас, не само за Словенците туку за сите Словени, секако треба да ѝ биде познато на секоја едуцирана личност. Благодарение на него нашиот јазик е на сегашното културно ниво, без него немаше да постои толку перфектен јазик, а без јазикот нашите духовни херои Прешерн, Јенко, Стритар, Левстик и другите, кои ја изораа жаловоста во нашата литература, немаше да можат да созреат. Благодарение на него се создаде знаењето за славниот Миклошич. А што би била словенската филологија без Копитар и Миклошич? Ние му должиме повеќе на Копитар: тоа што имаме катедри за словенска филологија во Виена, во Грац, во Прага и на други универзитети, што словенечките јазични студии ги има во Париз, Берлин и Лајпциг и на други германски универзитети. Така, не е само словенскиот свет што го почитува овој човек туку него го почитуваат студентите од сите нации“ (Orig. let. 1877b: 3).

беше важна улогата на ваквите луѓе што постоеја во благодарните сеќавања на луѓето во времето на будуњето на нациите, може да се заклучи од забелешката на анонимен репортер од Бовец кој напишал:

„Нашата нација жали за несреќната немоност на нашите гробови, без споменик, без разговор што ќе го открие нежниот човек што ја заслужува благодарноста на луѓето заради нацијата. Дали тогаш би требало да сме толку изненадени што толку заостануваме? Сепак постојат посебни врски во Бовец; секој што ги знае, ќе знае како да ја цени изреката без многу анализирање: секој што сака да направи нешто за нацијата во Бовец мора да ги разбуди мртвите“ (Orig. let. 1878: 3).

Австриската влада исто така беше свесна за тоа колку можат да бидат опасни ваквите собирни точки за време на Првата светска војна и преку свештенички декрет во 1916 година го забрани осветлувањето на гробовите пред празнувањето на Сите светци и Денот на сите души „поради потребата од штедење“ (Anon. 1916: 123).

Со завршувањето на Првата светска војна, во словенечките градови и села гробиштата значително се развија. Посетата на гробовите на жртвите од војната се збогати со силни емоционални асоцијации и нови интерпретации, кои повторно го зајакнаа чувството на солидарност. Од ова чувство се разви обичајот за собирање „придонеси за најсиромашните“ или броени парички. Посетителите на гробиштата беа замолени од Црвениот крст и од католичките милосрдни заедници да го платат сеќавањето на своите мртви правејќи најмногу што можат за да ја ублажат сиромаштијата (с. 1931a: 2; 1932: 2; 1933: 2; 1937: 4; 1939: 2; Anon. 1931: 8; 1936: 3). По Првата светска војна беше претставен еден обичај што вклучуваше хорови што настапуваа на гробиштата пеејќи погребни песни. Во средината на 1920-тите години, пејачите од Целје заклучија дека „моќта е во стилот и спасот е во уникатноста“. Тие се согласиле за заедничко појавување на гробиштата за Денот на сите светци врз основа на тоа дека „политиката не може да се најде во пеењето“. Тие исто така поканиле членови од хорот на Социјалистичката партија на заеднички настап, но нејзините лидери им обзнаниле на останатите пејачи дека членовите на нивниот хор се „свесни за класите“ и дека не можат да пеат на „буржоаски прослави“. Репортерот од *Nova Doba* бил многу лут поради таквата одлука, бидејќи огромен број „избледени капути и многу огрубени раце“ можеле да се видат на гробиштата меѓу „буржоазитата“. Огорчен од таквата политика тој го споредил настанот со приказната за индијанскиот поглавар и езуитите:

„Кога Шпанците стигнале во Америка, тие почнале – она што е точно, точно е – да ги третираат Индијанците многу несовесно. Секако, црвенокошците почувствувале насилна омраза кон Шпанците. И нешто необично се случило: езуитите, кои таму го

пропагирале христијанството, ги конвертирале Индијанците така што барем во следниот свет да им биде подобро. Еден страстен мисионер речиси комплетно му се наметнал на значајниот индијански поглавар дури дотаму што тој сакал да биде крстен на својата смртна постела. Кога свештеникот му кажал дека тој мора исто така да им прости сè на Шпанците и покрај тоа што неговата раса пропатила толку многу, индијанскиот поглавар негодувал и размислувал. Со застаклени очи тој зјапал во буржујот облечен во одежда и го запрашал: 'Дали некој од Шпанците исто така стигнува до рајот? Ех?' 'Секако, оние што живеат чесно и поклонички'. 'Ммм, јас не сакам да бидам со нив'. Приказната вели дека тогаш духот на црвениот Индијанец се предал, тој се свртел кон сидот и починал некрстен. Како и да е, тој набрзо почнал да пребледува и да ја губи црвената боја, така што по умирањето станал исто толку жолтеникав како проколнетите Шпанци. Така, барем по смртта сите ние сме исти, буржуи или пролетери (с. 1925: 2).

Зачувување на минатото за во иднина

Иако новосоздадената национална држава Југославија беше мултиконфесионална, во 1931 година католичката прослава на Сите светци беше прогласена за национален празник, кога сите продавници и берберници требаше да бидат затворени (с. 1931b: 2; 1931c: 2–3). Во дваесеттиот век Денот на сите светци веќе беше цврсто вкоренет во традицијата (Koštomaј 1923: 1; Gaberc 1925: 1; Kuret 1970: III, 112–113), така што новите државни власти и покрај тоа што се базираа врз радикалното отцепување од минатото, сепак не го поништија. Иако другите религиски празници во Социјалистичка Република Словенија, вклучувајќи ги и Велигден и Божик беа отстранети од календарот на национални празници, 1 Ноември остана обоен во црвено. Наместо поништување на празникот, намерата беше да му се даде нова секуларна содржина според моделот на црквата што му даде христијанска содржина на паганското прославување. Таа промена беше симболизирана и преку новото име: Ден на мртвите. Празникот исто така беше одбележан на нов начин. Бројни комеморативни церемонии се одржуваа низ Словенија на 1 Ноември дизајнирани за да играат одредена улога во оформувањето на општественото сеќавање (Connerton 1989: 48). Тие се одржуваа на внимателно избрани локации, главно покрај спомениците и гробовите на членовите на Народноослободителната армија, на киднапираните и другите жртви на нацистите и фашистите. Избраните локации и комеморативните церемонии сугерираа дека илјадници луѓе „во годините на најтешки искуства ги дадоа животите за

слободата и мирот“ (Џурин 1986: 13). Комеморативните церемонии вообичаено беа исто така посетувани и од децата на училишна возраст и од членовите на Здружението на борците што ја користеа можноста за да го „објаснат значењето на меморијалните празнувања“ (Kos 1981: 11). Во чест на сеќавањето на мртвите дури и „цицибан“ (децата на претшколска возраст) оддаваа почит (Gojanovič 1986: 7). Делегации од ученици ретко положуваа венци или цвеќе единствено на меморијалните плочи или на гробовите на важните словенечки писатели (Џтнич 1978: 18).

Ваквите комеморативни церемонии служеа како пример за начинот на кој луѓето треба да размислуваат за историските настани, особено за годините на борбата за национално ослободување и на социјалистичката револуција. Минатото, особено „најсветлиот период од нашето минато“, како што беше нарекуван овој период, беше сместено во служба на „светлата иднина“. Иако владејачката елита беше целосно свесна за моќта на сеќавањето, таа исто така ја препозна и супериорната сила на заборавањето. „Оној што го контролира минатото ја контролира и иднината; оној што ја контролира сегашноста го контролира и минатото“, напиша Џорџ Орвел (1984: 34). Денот на мртвите имаше важна улога како база за општествено сеќавање и за заборавање. Режимот искрено се обиде да раскрсти со (христијанското) минато и да ја секуларизира сегашноста во целост; како што е добро познато, југословенските комунисти „имаа недоразбирање со господ“ (Jezernik 1994: 33). Како и да е, секуларизацијата на христијанското минато не ја уништи неговата рамка. Историјата и понатаму беше интерпретирана како нарација, конфликт помеѓу доброто и злото (Plumb 1969: 98). На комеморациите се паметеа паднатите херои на борбата за национално ослободување и на социјалистичката револуција при што често можеа да се слушнат изјави како „тие ќе живеат со нас“.

„Всушност, често ги слушаме чудните зборови како: ’Тие умреа за да живеат со нас‘. Ако го земеме хоророт во овие зборови што некои ги изјавуваат со цел да покажат некакво емоционално полнење без разумна основа, ние мора да погледнеме наоколу и да се запрашаме: каде се тие.

Не се само околу два милиони Словенци, туку милиони и милиони; со нас живеат селските бунтовници и Примож Трубар, Себастијан Крељ и Јуриј Далматин, Антон Томаж Линхарт и Валентин Водник, Франце Прешерн, Фран Левстик и Симон Јенко, Јосип Стритар и Јосип Јурчич, Иван Цанкар и Отон Жупанчич, Иван Грохар и Мариј Когој, Борис Кидрич и Едвард Кардељ... да споменам само неколку од избраните имиња од тие илјадници и илјадници луѓе од нашето минато, кои нè придружуваат секој ден бидејќи тие се дел од нашата словенечка свест.

Сите овие луѓе ни ги дале своите животи, но не ни ја дале својата смрт.

Илјадници и илјадници млади мажи и жени, сопрузи и сопруги паднаа во борбата за национално ослободување од 1941 до 1945 година, непријателите на Словенците убиле илјадници во затворите и во концентрационите логори. Кога луѓето умираше во тие времиња, во последните моменти од нивните животи објавувале дека умираат за слободата и за подобар живот во иднина. Нивната смрт била цената за нашиот подобар живот...

Така зборовите што толку често ги слушаме на Денот на мртвите не се безначајни: 'Тие умреа за да живеат со нас!' Тие живеат со нас и тие бараат од нас да покажеме дека исполниле сè за што се бореле со својот живот и со својата смрт' (Javoršek 1986: 1).

Разбирливо е дека во услови на „диктаторството на пролетаријатот“ не се слушаат силните гласови на опозицијата. Католичкиот весник *Družina* се противеше на интерпретацијата на 1 Ноември како секуларен празник. Своето противење почна да го засилува со промените во прославувањето на 1 Ноември во 1980-тите години; најпрво се појави преку постојаното повторување во католичкиот неделник *Družina* дека 1 Ноември е Денот на сите светци и дека се сеќаваме на починатите само еден ден подоцна (jz. 1980: 1; j. 1981: 1; Anon. 1982: 3; M. V. 1982: 154). Како и да е, овие забелешки немаа некој голем успех бидејќи на истата страница исто така можеше да се прочита дека Денот на мртвите „исто така станал вообичаен кај христијаните“ (Anon. 1982: 3). Подоцнежниот претседател на првата демократски избрана влада, Лојзе Петерле, дури запраша:

„1 Ноември, овој во суштина радосен (!) христијански празник на Сите светци, сè повеќе станува обичен ден на мртвите. Ние ја тераме смртта од животот и од свесноста и ги водиме труповите кон соединување. Во свеста на верникот, смртта над сè треба да значи гласник на новиот живот. Дали ние живееме и веруваме? Не сме ли загрижени од сомнежот дека смртта е крајот на сè?“ (Peterle 1983: 144).

По воспоставувањето на независноста на Словенија, името на празникот 1 Ноември повторно беше официјално променето; од 1991 година, главната комеморативна церемонија беше посветена на оние што паднале во десетдневната битка во јуни 1991 година. Сега, секоја година највисоките претставници, во присуство на Гардата на честа од словенечката армија, поставуваат венец на главните гробишта Жале во Љубљана во знак на сеќавање на војната за Словенија во 1991 година, а потоа на Споменикот на борците во борбата за национално ослободување и на Дрвото* на помирување (C. R., D. G. 2007: 1; dr. 2007: 2).

* Липата е национално дрво на Словенија.

Иако помирувањето помеѓу поранешните членови на движењето за национално ослободување и нивните домашни опоненти има силно изразено место во политичката реторика на демократска Словенија, тоа е златно правило преку кое политичките елити се трудат да го оформат општественото сеќавање на граѓаните така што повеќе од компромис, тие ги бараат оние точки каде што консензусот е невозможен. Тоа најпрво беше презентирано во печатот на словенечката емиграција. Во *Svet in dom*, книжевното дополнување на *Zedinjene Slovenije*, беше напишано дека „нашите автори мора да станат споменици на сите наши мртви, тие мора да ја просветлат нашата борба и нашето патење“ [3] (Švent 1992: 47). *Svobodna Slovenija* (Eslovenia libre/Free Slovenia), списание на Словенците во Јужна Америка, кое беше објавувано во Буенос Аирес од 1947 година наваму, редовно го поставуваше барањето за 1 Ноември – дека властите треба да престанат да го замачкуваат доброто име на опонентите на револуцијата со прекор за соработка и предавство, дека треба јавно да го препознаат правото на жртвите од комунистичката револуција како борци за националниот идеал за кој го дале својот живот и да овозможат слободен пристап до местата на тортура и масакри и така да им го вратат на жртвите нивното човечко достоинство – вклучувајќи и карактеристики на споменици (Švent 1992: 104). Списанието на асоцијацијата на словенечките антикомунисти, *Tabor*, подетално ја дефинира политичката важност на таквиот споменик:

„Со децении досега тие го одземаа доброто име на нашите жртви, но ние знаеме дека времето на сатисфакција ќе дојде бидејќи историјата не ја пишуваат само новите власти. Нашите мртви имаат право на почит, а нацијата на вистинска слобода во која таа ќе може да ги најде вистинските врски со сопственото минато. Тогаш на сите ќе им стане јасно дека низ децениите комунистичката партија беше голем предавник и уништувач на словенечката нација!“ (cit. Švent 1992: 112).

Ваквиот начин на размислување редовно се појавуваше во словенечкиот емигрантски печат за време на празникот 1 Ноември. Покрај споменувањето на изразите како „простувањето на Господ“, темна „сенка на омразата“ паѓаше на овие размислувања. Така, на пример, весникот *Družabna pravda* (Justicia social/Social Justice) напиша дека „нема соработка помеѓу нас и убијците, има само смрт“ [23] (Švent 1992: 114).

Во Словенија таканаречените повоеани масакри беа табу-тема, и луѓето за тоа зборуваа ограничено и со страв („ништо во јавност!“). Како и да е, дури и пред републичките избори, членовите на новоформираната Словенечка демократска алијанса почнаа да зборуваат дека треба да се запалат свеќи на гробовите на жртвите од партизанските чистења на празнувањето на Сите светци (Anon. 1990: 16).

По 1992 година, повоените масакри станаа важна тема во словенските медиуми. Особено *Družina* посвети голем број кратки прилози за комеморациите на жртвите од повоените масакри низ Словенија. Исто така во овој весник често имаше прилози за изградбата на парохиски меморијални плочи посветени на убиените за време и по војната низ Словенија така што „христијанската должност“ е исполнета (Žajdela 2007: 18). За време на десничарската влада од 2004 до 2008 година одделни свештеници положуваа венци за 1 Ноември на спомениците на жртвите од повоените масакри или на меморијалните обележја (dr. 2007: 2).

Најпрво медумите се секаваа на жртвите од повоените масакри во однос на трагедијата на човековото постоење.

„Во секавање на мртвите, во секавање на жртвите од последната војна, на сите мртви, сите наши драги, добри стари познајници, пријатели. Ние положивме венци, запаливме свеќи – и се помоливме. Во црквите, на тие свети места на вербата и покрај крстовите и спомениците во Кочевски Рог, во Пречна, до Дрвото на помирување во Љубљана на Жале, во Добрава, во Кримска Јама, симболи на смртта и спасението. 'Ние сме тука и вие ќе бидете тука!' Да му се заблагодариме на Бога за вечниот подарок што можеме да веруваме во големата трансформација на човештвото и на светот, што можеме да го почитуваме Светото и да се надеваме за вечно спасение. Сите ние сме ации во вечноста“ (Zadravec 1992: 1).

Прашањата за *непогребаните* или *непрепознатите* жртви од Втората светска војна во одредени медиуми во текот на годините најпрво добија значително јасна претстава за замижувањето и најмногу за неодговорноста на актуелните политички власти, кои недоволно се потрудиле за решавање на прашањето во согласност со цивилизираните стандарди, и се појавија непресушни обвинувања како:

„Семејствата сè уште се борат на некои места за препознавање на нивната насилна смрт, а на некои места дури и спомениците на масакрираните немаат мир. Најновите откритија сведочат за суровата вистина дека Словенија со комунизмот ... е исто така и земја на гробови...“ (Juhant 1999: 3).

По 1999 година, во текстовите посветени на повоените масакри, веќе е појасно присутна тенденцијата за промена на историјата. Тенденциозноста на одделни автори ги премина границите на разбирање. Така, на пример, во говорот на меморијалната прослава покрај Дрвото на помирување на гробиштата во Жале, на 1 Ноември, Боштјан Турк, меѓу другото, рече:

„Мртвите се милион пати поживи од нас... Мртвите дури и денеска вртат нова страница на историјата и така ја лекуваат несреќата. Словенечкиот холокауст е изграден врз темелите на

словенечката државност. Тоа е, на крајот на краиштата, посилна обврска отколку некои од резолуциите на АВНОЈ што беа присвоени од неколку комунистички отпадници што воопшто не знаеја што е историја“ (Turk 2000: 21).

Во 2003 година католичкиот весник *Ognjišče* објави интервју со Јоже Можина по прикажувањето на неговиот документарец за повоените масакри во Словенска Бистрица. Можина објасни дека семејствата на жртвите „дури и денеска“ залудно се борат за нивните блиски и драги да бидат јавно препознаени како жртви. „За жал, бруталната доминација од окупаторот и револуционерното насилство беа норма меѓу нас...“ или уште поексплицитно:

„Комунистичките власти овде можат да се споредат со нацистите бидејќи по војната тие ја продолжија поделбата на ние и тие, без разлика дали тоа се однесува на живите или на мртвите што не можат дури ни гроб да имаат“ (Turk 2003: 58–59).

По 1991 година, во двата католички весници, заедно со прилозите што се занимаваа со жртвите од повоениот масакр, исто така се појавија такви што се фокусираа на свештениците и на католичката религија како жртви на прогон од страна на поранешните политички власти. На пример, во 1993 година се објави една статија во *Ognjišče* со наслов *Свештеници, жртви на свастиката и на црвената звезда*. Во известувањето по повод овие теми од особен интерес беше појавата на прилози за надбискупот од Љубљана, Грегор Рожман, и за неговата улога за време и по Втората светска војна. Католичките автори го претставуваа бискупот Рожман како најголемата жртва на поранешниот режим, кој дури и денеска прима критики, навреди и неодобрувања. Во статијата од 1997 година авторот пишува: „...Празнувањето на Сите светци живееше со мирисот на барут кога експлодираше на спомениците на жртвите од комунистичката револуција... Има нешто утешно оваа седмица... За првпат целиот словенечки народ имаше можност да слушне и да види кој беше бискупот Рожман...“ (Štuhec 1997b: 19). Исто така осудата на Рожман се прогласи за нелегална и како осуда за целата католичка црква. Во овие и слични прилози е критикувана како „време на погрешни верби“ што авторот ќе го објасни вака:

„Две (вери) нè напаѓаат нас. Една доаѓа од север... Другата вера доаѓа од исток... Таа имаше цврсто влијание врз Словенците. Прокламираше слобода и еднаквост, но воведо ропство и нееднаквост. Оваа вера беше толку опасна бидејќи предизвика граѓанска војна меѓу Словенците“ (Stanovnik 1994: 7).

Емоционален избор

Херберт Мулер објасни дека секој период треба да ја пренапише својата историја, да го пресоздаде минатото бидејќи „во секој период различен Исус умира на крстот и воскреснува заради различни цели“ (Muller 1952: 33). Како што видовме, Исус умира и воскреснува бидејќи политичките партии постојано ѝ даваат сопствена интерпретација на неговата смрт со цел да извлечат извесна корист од неа. Како што веќе видовме, за овие интерпретации не е важно на кој ден умрел Исус, а на кој ден воскреснал, и, слично на тоа, не е важно како се нарекуваат тие денови.

Прегледот на прославувањето на Денот на реформацијата и Денот на сеќавањето на мртвите покажува дека протестантските и католичките празници, кои ги поврзува Актот на Република Словенија за државни празници и неработни денови по создавањето на независна словенечка држава, во реалноста не рефлектираат толерантност на мултиконфесионалноста и свесност за важноста на двете конфесии за културниот развој на Словенците. Според анализите на статиите во весниците извршени од Ева Батиста, прославувањето на Денот на реформацијата и Денот на сеќавањето на мртвите имаат заеднички карактеристики: селективно оформување на сеќавањето за повоените масакри, жртви и гробови и за поранешните и сегашните политички власти. Ова е особено забележително од 1991 година кога религиската содржина на двата празници веќе не може да се зачува, туку нивните пораки станаа експлицитно политички, а во случајот со Денот на реформацијата исто така и културни. Комеморацијата на минатото со двата празници е фокусирана на презентирање на жртвите од историските настани како маченици за „вистинското нешто“ и како морално издигнати личности, кои дури го ризикувале својот живот во борбата против злото. Ваквото славење на минатото селективно ги експлоатира приказните на жртвите од минатото со цел да ги прикаже следбениците на опозициските политички партии како Други и да ги подигне оние што се бореле против злото на пиедестал на висока моралност. Приспособувањето на историјата и селективната употреба на колективното сеќавање и двата празници ги лишуваат од простор за религиска контемплација. Така, ваквите комеморации на двата празници водат кон помислата дека и двата ја изгубиле религиската важност на јавно ниво, но од друга страна помогнаа да се извлечат коските од ковчегот, кои не само што ги вознемирија духовите туку и силно ги поларизираа.

Поради ваквото однесување, минатото како проблем во Словенија во последните дваесет години, како што вели Петер Колшек, станува „генерално најактуелен текст, без него ние сме ништо, без

разлика дали станува збор за Втората светска војна или за независноста“ (Kolšek 2009: 1). Дури и претседателот на земјата, Данило Турк, зборуваше против таквото користење на минатото бидејќи тоа е „лоша пракса во Словенија кога меланхолијата, трагичните настани од минатото се користат за дневна политика“ (Türk 2009: 7). Како и да е, силите на паметењето и заборавањето ќе продолжат да се борат во Словенија. Со цел да ги легитимизираат своите актуелни потреби, политичарите, интелектуалците и медиумите постојано го пресоздаваат општественото сеќавање и ги тераат луѓето да ги прифаќаат нивните инвенции како автентично сеќавање на општеството. Како резултат на тоа, минатото е исто толку нејасно колку и иднината. Така ќе остане сè додека на минатото се гледа како на емоционален избор помеѓу јаболко или портокал.

Користена литература:

Anonymous, V Gorici; Soča, November 8, 1878, стр. 3.

Anonymous, Vseh mrtvih dan; Soča, November 3, 1893, стр. 1–2.

Anonymous, Dan mrtvih; Štajerc, November 3, 1912, стр. 3.

Anonymous, Dan mrtvih; Štajerc, November 1, 1914, стр. 2–3.

Anonymous, Domače in tuje novice; Dolenjske Novice, October 26, 1916, стр. 123.

Anonymous, Odborove seje; Bojevnik, November, 1931, стр. 8.

Anonymous, O Vseh svetih in na vernih duš dan; Nova Doba, October 30, 1936, стр. 3.

Anonymous, Številne komemoracije; Naša komuna, October 27, 1981a, стр. 1.

Anonymous, Praznik slovenskih evangeličanov; Družina, November 8, 1981b, стр. 3.

Anonymous, Vseh živih dan; Družina, 31. October 31, 1982, стр. 3.

Anonymous, Praznik v Ljubljani; Evangeličanski list, No. 1, 1989, стр. 2.

Anonymous, Krakovska grobišča; Naš glas, July 27, 1990, стр. 16–17.

Benedik, p. Metod, Koga škof Hren še vedno straši; Družina, November 11, 2007, str. 3.

Blažič, Gregor, Reformator ali inkvizitor?; Demokracija, November 15, 2007, str. 46–48.

c., Indijanska dogodivščina; Nova Doba, November 5, 1925, str. 2.

c., O Vseh svetih; Nova Doba, October 30, 1931a, str. 2.

c., Brivnice o Vseh svetih; Nova Doba, October 30, 1931b, str. 2.

c., Trgovine na dan Vseh svetnikov; Nova Doba, 30. oktobra, 1931c, str. 2–3.

c., Štetje obiskovalcev pokopališč; Nova Doba, October 31, 1932, str. 2.

c., Spomin dragih rajnkih najlepše; Nova Doba, October 30, 1933, str. 2.

c., Štetje obiskovalcev grobov o Vseh svetih; Nova Doba, October 29, 1937, str. 4.

c., O Vseh svetih; Nova Doba, October 20, 1939, str. 2.

Connerton, Paul, How societies remember, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

C. R., D. G., Številne žalne slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve; Delo, 2. novembra, 2007, str. 1.

Cvetinomiški, Vseh mrtvih dan; Angelček, 1911, str. 174–175.

Črnič, Valerija, Dan mrtvih in mladi; Naša skupnost, 1978, str. 18.

Čurin, Jože, Spomini živijo; Javna tribuna, 1986, str. 13.

dr., Zaplet pri polaganju vencev na Žalah; Večer, November 2, 2007, str. 2.

Fink, Andrej, Čudna religiozna vnema; Družina, November 8, 2009, str. 9.

Gaberc, Vinko V., O smrti in o življenju; Nova Doba, October 31, 1925, str. 1.

Gantar, P., Dan protireformacije, 2007: <http://www.zares.si/dan-protireformacije/> (21.01.2011)

- Gojanović, Milica, Žalne komemoracije; Dogovori, 1986, стр. 7.
- j., Kam greš naposled, naša pot...; Družina, November 8, 1981, стр. 1.
- Javoršek, Jože, Živeli bodo z nami; Dogovori, November 4, 1986, стр. 1.
- Jezernik, Božidar, Zgodovina v zgodbah ustne tradicije; Časopis za kritiko znanost, Nos. 33-34, 1979, стр. 239–277.
- Jezernik, Božidar, Non cogito ergo sum. Arheologija neke šale. Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1994.
- Jezernik, Božidar, Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak?; Obdobja 27, 2010.
- Juhant, Janez, November 1990; Družina, November 7, 1999, стр. 3.
- jz., Življenje – čudež neugnani; Družina, November 9, 1980, стр. 1, 4.
- Kolšek, Peter, Božič in dan pozneje; Delo, Sobotna priloga, December 24, 2009, стр. 1.
- Koren, Ksenija, Proslava poglobila delitve med Slovenci?; Večer, November 2, 2007, стр. 3.
- Kos, Ivan, Zadobrova-Sneberje; Naša skupnost, 1981, стр. 11.
- Koštomaj, Fran, Na Vseh svetih; Nova Doba, Priloga, November 1, 1923, стр. 1.
- Kuhar, Boris, Mrtvi živijo z nami; Naša skupnost, 1990, стр. 12.
- Kuret, Niko, Praznično leto Slovencev, III. knjiga, Celje: Mohorjeva družba, 1970.
- Lowenthal, David, Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the Spoils of History, New York in London: The Free Press, 1996.
- M. B., Naj molijo za rajne...; Družina, Družinska priloga, November 7, 1982, стр. 154.
- Mach, Zdisław, Symbols, Conflict, and Identity. Essays in Political Anthropology. Albany: State University of New York Press, 1993.

Muller, Herbert J., *The Uses of the Past. Profiles of Former Societies*, New York: Oxford University Press, 1952.

Natzmer, Cheryl, *Remembering and Forgetting, Creative Expressions and Reconciliation in Post-Pinochet Chile*; во: Jacob J, Climo and Maria G. Cattell, eds., *Social Memory and History. Anthropological Perspectives*, Lanham: AltaMira Press, 2002, стр. 161–179.

Ocvirk, Drago, *Reformacija dneva reformacije*; *Družina*, November 14, 1993, стр. 3.

Orig. let., *Iz Trsta*; *Soča*, November 9, 1877a, стр. 2–3.

Orig. let., *Iz Dunaja*; *Soča*, November 9, 1877b, стр. 3.

Orig. let., *Iz Bovca*; *Soča*, November 8, 1878, стр. 3.

Orwell, George, *Nineteen Eighty-Four*, Harmondsworth: Penguin Books, 1984.

Peterle, Lojze, *Pozor! Smrti vsop strogo prepovedan*; *Družina*, *Družinska priloga*, November 6, 1983, стр. 144.

Plumb, J. H., *The Death of the Past*. London: Macmillan and Co., 1969.

Pobič, Jože, and reporters of *Delo*, »Reformacija si tak praznik res zasluži«; *Delo*, November 2, 1992, стр. 2.

Shackel, Paul A., *Public Memory and the Search for Power in American Historical Archaeology*; *American Anthropologist*, No. 3, 2001, стр. 655–670.

Stanovnik, Justin, *Spomina ne smemo izgubiti: Od odkritju neke spominske plošče*; *Družina*, October 30, 1994, стр. 7.

Stanovnik, Justin, *Revolucija in zguba slovenskega kulturnega ravnotežja*; *Družina*, November 1, 1998, стр. 13.

Škalič, Gustav, *Ob prazniku*; *Evangeličanski list*, No. 10, 2000, стр. 1.

Škalič, Gustav, *Volitve*; *Evangeličanski list*, No. 10, 2000, стр. 1.

Škalič, Gustav, *Volitve*; *Evangeličanski list*, št. 10, 2002, стр. 1.

Škalič, Gustav, *Stati inu obstati...*; *Evangeličanski list*, št. 10, 2004, стр. 1.

Štuhec, Ivan, Vse najboljše!; Družina, 2. novembra, 1997a, стр. 27.

Štuhec, Ivan, Ustavite...! Koga?; Družina, 9. novembra, 1997b, стр. 19.

Švent, Rozina, Publicistična dejavnost slovenske emigracije po drugi svetovni vojni, Unpublished master's thesis, University of Ljubljana, Faculty of Philosophy, Department of History, 1992.

Teski, Marea C., and Jacob J. Climo, eds., *The Labyrinth of Memory. Ethnographic Journeys*, Westport and London: Bergin & Garvey, 1995.

Turk, Boštjan, Drevo, korenine in temelj slovenske državnosti; Družina, November 12, 2000, стр. 21.

Turk, Miha, Moj pogled: Jože Možina; Ognjišče, No. 11, 2003, стр. 58–59.

Türk, Danilo, V Ljubljani bi lahko imeli Trg Demosa; Delo, Sobotna priloga, December 24, 2009, стр. 4–7.

Vogel, Milan, Proslave in njih težave; Delo, November 2, 2007, стр. 5.

Zadravec, Jože, Blagor tistim, ki častijo Sveto; Družina, November 8, 1992, стр. 1.

Zorn, Aleksander, Nacionalni junaki, narcisi in stvaritelji. Eseji o slovenski književnosti, Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1999.

Žajdela, Ivo, Pravica do javnega imena: Postavljene spominske plošče v Beli krajini; Družina, October 28, 2007, стр. 18.